

↓56

26647p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

ДОБІЖА Василь Валерійович

УДК: 329 (477) + 172

**ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ
ВЛАДНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

НБ НПУ

100207770

Київ – 2008

5764

БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політичних наук Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Бабкіна Ольга Володимирівна
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри політичних наук

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Корнієнко Валерій Олександрович,
Вінницький національний технічний університет,
завідувач кафедри українознавства,
політології і права

кандидат політичних наук
Горбатенко Ірина Анатоліївна,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
Українсько-арабський інститут
міжнародних відносин ім. Аверроеса,
доцент кафедри політології

Захист відбудеться «13» з травня 2008 року о 14⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.053.12 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, Київ, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий «23» квітня 2008 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В.Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Вся логіка сучасних політичних процесів, що відбуваються в Україні, а особливо процесів виборчих, невідворотно вимагає з'ясування того кола питань, які пов'язані з функціонуванням політично провідної суспільної верстви, за якою закріпилася назва «політична еліта».

Дослідження владної політичної еліти особливо актуальне й цінне в Україні, яка переживає перші етапи розвитку власних політичних інститутів, «дитячі хвороби» державотворення, що супроводжуються зміною політичних цінностей, новими надіями та розчаруваннями громадян України в ними ж обраній владі.

Актуальність визначається також тим фактом, що в радянському просторі проблема еліти не тільки залишалася на периферії соціогуманітарних досліджень, але поставала, передусім, в «негативному» забарвленні — лише як об'єкт наукової критики. Осмислення нової, унікальної української соціокультурної та духовної ситуації, в контексті якої свосвідно «ставиться під питання» класична спадщина взагалі та її модернізований дискурс про статус еліти зокрема, поглиблює також переконання в принциповій практичній значущості дискурсу про еліту: адже його теоретична артикуляція є водночас і способом формування самої еліти, з якою небезпідставно пов'язується поступ України в майбутнє.

Феномен політичної еліти як значимого суб'єкта сучасного соціального процесу є об'єктом досліджень політологів і розглядається ними в різних ракурсах.

Проблему еліт у політичній науці давно й всебічно розглядають різні автори. Ідеї політичного елітизму висловлювали ще Конфуцій, Платон, Н. Макіавеллі, Ф. Ніцше та інші.

У першій третині ХХ сторіччя розрізнені ідеї елітарності систематизували й узагальнили відомі соціологи Г. Моска та В. Парето, яких вважають засновниками науки елітології. Її основоположниками також вважають Р. Міхельса, Ж. Сореля, М. Вебера. Власне, вони зробили еліту предметом свого дослідження, дали їй визначення, розкрили структуру, закони її функціонування, визначили роль еліти в соціальній та політичній системі, вказали на закономірності зміни еліт.

Привертають увагу наукові праці російських фахівців, в яких уперше робиться спроба застосування західної елітології і політології до російських політичних реалій. Одночасно розпочалося систематичне вивчення ціннісних орієнтацій периферійних політичних і адміністративних еліт Росії. Це знайшло відображення в наукових розвідках В. Ануріна, Л. Бабасва, О. Гаман-Голутвіної, С. Кислиціна, М. Кукольова, К. Мікульського, Є. Охотського, В. Радасва, Є. Старікова, І. Чешкова, А. Чирікової та ін.

Виникнення і глибоке обґрунтування елітарних теорій в Україні пов'язане з іменами В. Липинського та Д. Донцова. На проблеми еліт звертали увагу такі вчені з української діаспори, як І. Лисяк-Рудницький, Г. Грабович, Я. Пеленський. В Україні, починаючи з 1990-х років, проблемою еліт у тому чи іншому контексті займалися такі сучасні науковці, як О. Білий, Д. Видрін, С. Вовканич, Б. Гаврилишин, О. Гринів, А. Колодій, І. Курас, Б. Кухта, О. Лазоренко, В. Лизанчук, В. Литвин, В. Малахов, М. Михальченко, А. Пахарев, В. Потульніцький, В. Танчер, М. Шульга, Б. Ярош. Елітаристською проблематикою займається група вчених, що гуртується навколо редакції наукового журналу «Політична думка». Зокрема, В. Полохало, О. Дергачов, А. Федоров та ін. досліджували українську «посткомуністичну» еліту. Вагомий внесок у теорію політичної еліти зробили харківські політологи Л. Манжуловська, О. Куценко, О. Халецька та інші, які вивчають джерела поповнення еліти, способи її формування, взаємодію старої й нової, політичної та економічної еліти, її згуртованість, вплив еліти на трансформації суспільства.

Вагомий внесок в дослідження сутності, значення та ролі політичних еліт в суспільних процесах зроблено авторами збірника «Еліти і цивілізаційні процеси формування націй» (2006 р.), серед яких, насамперед, слід відзначити праці М. Поповича, Л. Нагорної, К. Семчинського, О. Траверсе, О. Бабкіної, В. Горбатенка та І. Горбатенко, М. Обушного, Г. Неленко, Л. Кочубей, Ф. Медвідь та ін.

Разом з тим, незважаючи на численні наукові роботи, присвячені аналізу політичної еліти України, дослідження чинників, що визначають її політичну культуру, здебільшого залишаються поза увагою вчених.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий і український досвід» кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, науковий напрям «Дослідження гуманітарних наук», затверджений Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 5 від 25 грудня 2003 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2005 року).

Об'єктом дослідження є владна політична еліта України, еволюція її формування та самоідентифікації.

Предметом дослідження є процес становлення та розвитку політичної культури владної політичної еліти в період формування демократичних основ українського суспільства.

Метою дослідження є висвітлення процесу формування політичної культури владної еліти в Україні від 90-х років ХХ сторіччя в умовах переходу

від однієї суспільно-політичної системи до іншої, з'ясування процесів її становлення, розвитку та особливих рис у період формування в Україні демократичних основ суспільства.

Виходячи з мети та враховуючи необхідність забезпечення виходу на новий рівень теоретичного осмислення проблеми, у дисертації передбачено розв'язання таких *завдань*:

— з'ясувати ґносеологічний базис владної еліти та розуміння її практичної ролі її функцій в сучасному політологічному дискурсі;

— визначити концептуально-методологічній інструментарій аналізу політичної культури владної еліти, а також розкрити особливості методологічних підходів дослідження політичної культури владної еліти;

— проаналізувати розвиток політичної культури владної еліти в умовах суспільно-історичної трансформації і дослідити політико-культурні орієнтації владної еліти періоду становлення незалежності України;

— показати діалектику суб'єкт-об'єктної взаємодії механізмів формування системи цінностей владної політичної еліти;

— дати оцінку регіональним аспектам політичної свідомості та культури владної еліти;

— визначити пропозиції щодо вдосконалення професійної політичної культури владної еліти в процесі забезпечення прийняття і реалізації політичних рішень;

— розкрити етико-моральні та правові чинники формування професійної політичної культури владної еліти.

Методологічну базу дослідження становить комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів, що забезпечують єдність ґносеологічного, соціально-філософського і політологічного аналізу феномену політичної еліти.

Зокрема, у дисертаційному дослідженні використані: діалектичний метод як основа аналізу політичної еліти з погляду єдності різноманітних чинників, що складають її сутність; соціологічний метод, що дає підстави для з'ясування впливу економічних відносин, ідеології і культури на формування політичної еліти; функціональний метод, що застосовується для аналізу взаємозв'язків між рівнем політичної культури суспільства та політичної еліти; біхевіористський метод, який використовується для вивчення поведінки окремих представників політичної еліти та їх оточення; системний і синергетичний методи, що дали можливість розглядати політичну еліту як цілісне явище; тектологічний метод (А. Богданов), який використано для аналізу процесів формування і реалізації професійних навичок і обов'язків владної політичної еліти; історіологічний метод (І. Варзар), суть якого проявляється в періоди найважливіших історико-політичних зрушень суспільства, має відношення до архетипів суспільної свідомості українського народу і враховується при визначенні сутності тих, хто належить до правлячої політичної еліти. В контексті історичного аналізу ми

розкривасмо значимість параметральних змін в сучасному розумінні владної політичної еліти, оцінюємо її значення та роль.

Порівняльно-політологічний метод при аналізі й оцінці владної політичної еліти України дав змогу використати досвід трактування владної політичної еліти або схожих за суттю термінів в інших країнах та теоретично обґрунтувати його застосування. Він також дозволив використати багатоманітність соціально-політичного досвіду з метою знаходження паралелей між рівнем розвитку суспільства та політичною культурою правлячої політичної еліти; психологічний метод, що застосовувався для визначення підсвідомого сприйняття громадянами системного образу політичної владної еліти.

Дисертація ґрунтується на принципах структурно-функціонального та системного аналізу, що дає змогу всебічно дослідити поняття «владна політична еліта», виявляючи основні параметри її політичної культури, структурні елементи, етапні моменти її становлення, розвитку та сучасної інституціалізації.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять документальні джерела, статистичні дані, результати соціологічних досліджень, проведених в Україні, а також власні спостереження за розвитком сучасних політичних процесів.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена як сукупністю поставлених завдань, так і засобами їх розв'язання. В загально-пізнавальному аспекті вона пов'язана із приростом нових знань з досліджуваної проблеми, насамперед, в політологічному аспекті. У дисертації розроблено комплексну концепцію формування політичної культури владної еліти, яка опирається на класичну теорію розвитку суспільства, сутність якої розкривається в процесі політологічного аналізу ролі та значення політичної культури в процесі становлення демократичного суспільства в Україні; виявлено політологічні характеристики формування політичної культури владної еліти, головними з яких є загальносуспільні й національно-традиційні цінності, етико-моральний та когнітивний компоненти. На основі комплексного аналізу особливостей формування культури владної політичної еліти України вироблено рекомендації щодо оптимізації подальшого її формування. У межах дослідження одержано результати, які містять наукову новизну й у вигляді тез висувуються на захист:

— досліджено еволюцію політичної культури владної еліти України. Доведено, що вона носила нормативний характер й формувалася паралельно із політичною етикою в різні історичні періоди розвитку української державності;

— доведено, що політична культура владної еліти тісно пов'язана із особливостями соціальної структури, наявністю та характером політичних партій, відносинами між ними, типом політичного режиму, у рамках якого функціонувала країна до початку трансформації, та іншими факторами;

— розкрито роль соціальної синергетики та тектології як важливих факторів формування професійної політичної культури владної еліти. При

цьому роль чинника політичної культури еліти можна порівняти із роллю флуктуації у відкритій неврівноваженій динамічній системі, рух якої переходить через точку біфуркації. З'ясовано, що тектологічний підхід до розгляду політичної культури з практичної точки зору може слугувати своєрідним системним каркасом організації державної підготовки, добору, розстановки і використання політиків-професіоналів, політичної еліти для підвищення продуктивності їх діяльності;

— визначено місце політичної культури в структурі діяльності владної політичної еліти: політична культура одночасно виступає елементом (політична свідомість) і функціональним аспектом (політична поведінка) політичної еліти; визначено, що лише випереджальний стан розвитку політичної культури владної еліти стосовно культури масової дає підстави визначати політичну еліту як творчу меншість і носія соціальних інновацій;

— виявлено особливості суб'єкт-об'єктної взаємодії механізмів формування системи ціннісних орієнтацій вітчизняної політичної еліти як основи подальшої еволюції демократичних відносин, становлення демократичного типу політичної свідомості, формування поведінки на демократичних засадах. Разом із тим доведено, що формування системи ціннісних орієнтацій не може не спиратися на певну духовно-етичну основу: процес формування політичної культури владної еліти повинен містити як мінімум два чинники — і обидва одночасно — високі етико-моральні якості й високий професіоналізм на основі розвиненої правосвідомості та політико-правових знань. За наявності відповідної потребам суспільства політичної етики та культури владної еліти слід розраховувати на активність і організованість її професійних політичних дій. За відсутності таких самі представники політичної еліти ризикують зникнути з політичної арени;

— запропоновані критерії сучасної владної політичної еліти України й, відповідно, типології її політичної культури: регіональна відмінність, соціальний статус, партійна та групова ідентифікація, участь у бізнесі та ступінь його підтримки. При цьому з'ясовано, що повільне становлення демократичної політичної культури на інституціональному рівні пов'язане з незмінністю політичної еліти;

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження пов'язане із внеском у становлення окремого напрямку в сучасній політичній науці — політичній елітології. Виявлені головні теоретичні підходи до проблеми трансформації політичної еліти в системі перехідних суспільств, основні характеристики політичної культури владної еліти як суб'єкта політичного процесу можуть використати владні структури, політичні партії, виборчі штаби, засоби масової інформації та інституції, які готують управлінські кадри. Окрім того, їх можна використовувати у підготовці підручників, навчально-методичних посібників, для викладання загальних курсів із політології та історії України, спеціальних курсів, наприклад,

«Політична еліта України» та ін.

Особистий внесок здобувача в одержанні наукових результатів полягає у розробці комплексної концепції формування політичної культури владної еліти в Україні для підвищення якості її діяльності в розв'язанні завдань, що стоять перед Україною в XXI столітті.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дослідження доповідалися і обговорювалися на засіданнях кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, кафедри політології Вінницького педагогічного університету, ряді науково-практичних та науково-теоретичних конференцій, а саме: міжнародній науково-теоретичній конференції «Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі» (Київ, 2006); науково-практичній конференції «Євроатлантична інтеграція: реалії та перспективи» (Вінниця, 2006); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Євроінтеграційні процеси: міжнародна і міжрегіональна співпраця» (Вінниця, 2007).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 10 робіт, з них 4 статті у фахових виданнях ВАК України, 3 статті у збірниках наукових праць, 3 у тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, списку використаних джерел (320 найменувань). Загальний обсяг дисертації — 211 сторінок, основна частина роботи — 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовуються актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробки, визначаються об'єкт і предмет, характеризуються теоретико-методологічні основи, формулюються мета і завдання, розкриваються наукова новизна і практичне значення даного дослідження, окреслюється рівень апробації його результатів, подається структура дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження сутності та політичної культури владної еліти»** проаналізовано теоретичні підходи до дослідження сутності політичної культури.

У підрозділі 1.1. **«Гносеологічний базис владної еліти та визначення її сутності в політологічному дискурсі»** автор, систематизуючи наукові джерела, доводить, що стосунки між елітами — це вияв прихованої боротьби за владу, з нею пов'язують головні історичні події нашого часу (державні перевороти, боротьбу за ринки, нафтові кризи тощо). Однією з особливостей аналізу дослідження владної еліти залишається неоднозначність в її тлумаченні, насамперед, в теоретичній площині, на що вказує наявність біля п'ятдесяти

лише найбільш вживаних її визначень. У контексті сучасних політологічних досліджень автор виокремлює основні підходи до теоретичного розгляду політичної еліти:

1) позиційний, який встановлює ступінь політичного впливу тієї чи іншої особи, з огляду на її позиції в системі влади (до еліти, згідно з цим підходом, включають передовсім членів уряду, парламенту);

2) репутаційний, що базується на виявленні рейтингу політика за допомогою експертних оцінок;

3) концептуальний, в основі якого лежить ідея виділення осіб, які приймають стратегічні рішення.

Застосовуючи термін «еліта», українські науковці та дослідники вказують на декілька аспектів теорії української еліти. Автор визначає наступні напрями: 1) визначення еліти згідно з тим, якою мірою вона в різний час сприяла утвердженню і розвитку української державності (найбільший внесок у розвиток цього напрямку свого часу зробив В. Липинський); 2) визначення еліти, виходячи з характеру її походження, (одним із засновників цього напрямку був Д. Донцов, що співвідносив еліту з аристократією, «владною кастою», якій властиві шляхетність, мудрість, сміливість, мужність; 3) оцінка еліти з погляду процесів її зародження, розвитку та становлення; 4) оцінка еліти, виходячи з тих або інших критеріїв власного бачення складу еліти, її критеріїв та функцій виконуваних у суспільстві.

Українськими дослідниками обґрунтовуються різні типи еліт відповідно до приналежності до тих чи інших політичних, економічних або культурних інститутів. Так, сьогодні можна говорити про активний процес становлення наступних типів еліт, що розрізняються за їх функціональними позиціями:

1. Політична — представлена в даний час виконавчою (уряд) і законодавчою гілками влади (Верховна Рада);

2. Економічна — та, що більшою мірою орієнтується на виявлення і захист своїх інтересів, проте, як нам уявляється, ще не перетворилася з «класу в собі» в «клас для себе», і яка, в свою чергу, підрозділяється на фінансову, промислову і аграрну еліти;

3. Ідеологічна еліта, що втратила свої колишні монопольні функції, представники якої входять у різні політичні партії, структури виконавчої влади або виконують замовлення як незалежні експерти і консультанти.

Соціальне призначення політичної еліти виявляється передусім у функціях, які вона виконує в суспільстві. Головними функціями політичної еліти є: політичне цілепокладання; владно-політична інтеграція суспільства; регулювання режиму соціально-політичної діяльності; мобілізаційна функція; артикулювання і представництво в політичній системі суспільства соціальних інтересів; комунікативна функція.

У підрозділі 1.2. «*Концептуально-методологічний інструментарій аналізу політичної культури владної еліти*» показано, що нові концептуальні

можливості для адекватного осмислення значення політичної культури владної еліти, соціально-політичної трансформації в цілому відкриває соціальна синергетика. Вона вказує, що особливій значущості набуває суб'єктивний чинник політичної культури (сприйняття і ставлення до політики, політичні цінності, ідеологія, національний характер, культурне середовище і т. ін.) вузької елітарної верстви як складової соціально-політичної системи, за якою закріплена можливість вибору того або іншого шляху розвитку суспільства.

Сьогодні політична еліта України демонструє прихильність лінійному мисленню і політиці, хоча життя дискретно проявляє нелінійні ефекти. Нехтування синергетичними аспектами трансформації призведе до небезпечних наслідків, які мають нелінійний характер і можуть викликати лавиноподібне наростання хаосу. В світлі вищевикладеного актуальним є дослідження взаємодії двох системних складових: підсистеми політичної культури (ставлення до політики, політичні цінності, ідеологія, національний характер, культурне середовище і т.д.) і системи політичної еліти в рамках методології системно-синергетичного підходу.

Проблеми політичної культури й професійної діяльності правлячої політичної еліти є тією сферою наукового пошуку, де виявляється плідним й використання тектологічної методології. Тектологія (загальна організаційна наука, від грецьк. — вчення про будівництво) — наукова концепція, висунута ще на початку ХХ ст. А. Богдановим, яка може бути використана для аналізу процесів формування і реалізації професійних навичок і обов'язків владної політичної еліти. Ідеї комплексності можна застосувати для оцінки рівня професіоналізму політичної еліти. Сучасній еліті, особливо владній, часто не вистачає політичної культури для того, щоб на кожному шаблі соціального перевлаштування переглядати свій практичний досвід, давати об'єктивну оцінку рівню власного професіоналізму і шляхів його набуття.

Поки не буде розв'язане питання реального підвищення рівня професіоналізму української політичної еліти, не відбудеться серйозних успіхів і в розв'язанні соціальних проблем в Україні. Тобто реальні, прогресивні соціально-економічні зміни в українському суспільстві вимагають загальноорганізаційного розв'язання проблем комплексного формування професіоналізму політичної еліти.

У підрозділі 1.3. *«Особливості методичних підходів дослідження політичної культури владної еліти»* проаналізовані два підходи до визначення сутності еліти. Перший розглядає її як вибрану соціальну меншість, другий — як певну духовну якість. Тому, досліджуючи питання політичної культури владної еліти, ми беремо за основу саме останній підхід.

Складність політичної культури як різнорівневого і багатфункціонального явища зумовлює застосування у вивченні його різних методологічних підходів: філософського, соціологічного, психологічного, гносеологічного, аксіологічного, нормативного, гуманістичного,

комунікаційного, інформаційного та інших, що взаємодіють в рамках наукової методології.

Власний концептуально-методологічний підхід автора базується на розумінні феномену політичної культури як нейтрально-ціннісного і синтезованого поняття. Схильність до синтезованого підходу у витлумаченні змісту політичної культури генетично пов'язана із сутністю політики як суспільного явища. Такий підхід, на наш погляд, дозволяє не вдаватися до неконкретних розмірковувань з приводу рівня, обсягу, глибини та інших подібних показників. Адже політична культура настільки складне і комплексне явище, що цілком природно поєднує ментально-суб'єктивістські, біхевіористські та культурологічні прояви. Абсолютизація якогось одного з них не може бути ефективним методом дослідження, більш того, може призвести до зведення складних за своєю природою сутностей до простіших і таким чином перешкоджати об'єктивному відображенню дійсності.

Трансформація політичних знань, уявлень, переконань як проявів політичної свідомості у прояви політичної культури, їх реалізація у політичній поведінці здійснюється за посередництвом політико-культурних установок, орієнтацій та позицій, норм, традицій. Автор розглядає співвідношення політичної культури з такими поняттями як «політика», «ідеологія», «менталітет» тощо.

Проведений аналіз наукових розвідок щодо особливостей методологічних підходів дослідження політичної культури владної еліти дозволяє зробити висновки, що компонентами політичної культури владної еліти є пізнавальні, емоційні та оціночні стани, які складаються зі знань і вірувань відносно політичної реальності, почуттів стосовно політики, причетності до політичних цінностей. До того ж, до цих компонентів слід зарахувати політичну поведінку еліти, культуру прийняття політичних рішень, культуру політичної участі тощо.

Політична культура впливає на політичні установки представників владної еліти, проте зовсім не детермінує їхньої діяльності. Поняття «політична культура» владної еліти, крім раціональних, логічних чинників політичної поведінки, включає також неусвідомлювані, афектні аспекти: типові прояви в політиці темпераменту, емоцій, притаманних тій чи іншій соціальній спільності.

У другому розділі **«Суспільно-політичні передумови становлення політичної культури сучасної владної української еліти»** досліджено розвиток політичної культури владної еліти в умовах суспільно-історичної трансформації, її політико-культурні орієнтації періоду становлення незалежності та прослідковано діалектику суб'єкт-об'єктної взаємодії механізмів формування системи цінностей владної політичної еліти.

В підрозділі 2.1. *«Політична культура владної еліти в умовах суспільно-історичної трансформації»* наголошено, що кожна історична доба мала свою еліту, а тому представляється досить складним завданням простежити історичну спадковість української еліти, її політичної культури з давнини до наших днів.

Тим паче, що через втрату державності спостерігається відсутність існування її упродовж значного часу.

Автор доходить висновку, що політична еліта, як і її політична культура, розвивалася певними замкнутими циклами, які пов'язуються, хоча й досить умовно, з історичними етапами державності. Паралельно із еволюцією її політичної культури подана власна інтерпретація історичних етапів еволюції української владної еліти.

Першим етапом автор визначає період Київської і Галицько-Волинської держав. XVII — XVIII ст. — період Української козацької держави — другий історичний етап існування національної еліти. З кінця XIX ст. по 20-ті роки XX ст. тривав третій етап, 20-і роки XX ст. — кінець XX ст. — четвертий етап. Нарешті, кінець XX ст. (з моменту проголошення незалежності України) по сьогоднішній день можна вважати заключним етапом становлення української владної еліти та її політичної культури. Обґрунтовується думка, що загалом елітотворчі процеси, з одного боку, відбувалися аналогічно до західноєвропейських зразків. Однак запізнення соціально-державницького процесу дещо гальмувало й елітотворення, а, отже, і становлення політичної культури владної еліти.

В цілому від Радянського Союзу Україна дістала у спадок пасивний, підданський тип політичної культури. Політична культура за радянських часів базувалася в основному на етиці партійної номенклатури, яка досить жорстко проводила політику індиферентизації політико-моральної свідомості населення.

Розкривається твердження про те, що становлення політичної культури владної еліти в Україні відбувалося у проявах владної етики — етики правителів, політичної етики, інших, поєднаних у цілісний соціум суб'єктів та визнаних різними демократичними інститутами й суспільствами в часи античної, феодальної, козацької, революційної та соціалістичної демократій. Її духовним матеріалом, у вигляді певних етичних норм, слугували аристократичний та бюрократичний апарати управління абсолютистських монархій та різних демократій, етичні основи держав, що домінували над українським соціумом, канонічне право та релігійні норми, вчення античних філософів про роль правителів як носіїв високої моральності та вихователів народу, звичай і традиції відповідних історичних часів тощо.

Визначено, що для нашої історії характерна мобілізаційна модель елітотворення з відповідною політичною культурою, яка передбачає створення еліти на засадах привілеїв за службу (бояри, козацька старшина, номенклатура). Створення такої еліти відбувається у два етапи: період формування еліти, коли вона мобілізована, енергійна, функціонально ієрархізована і підпорядкована верхній владі; етап зрілості, коли домінує прагнення закріпити отримані привілеї, що стає джерелом розходження інтересів з верхньою владою. Показано, що обидва ці етапи яскраво відображені в кожному циклі.

У підрозділі 2.2 *«Політико-культурні орієнтації владної еліти періоду становлення незалежності»* підкреслено, що з проголошенням незалежності України розпочався п'ятий цикл українського елітотворення й розвитку політичної культури правлячої еліти. Разом із тим, можна зазначити, що здобувши державну незалежність і суверенітет 1991 року, Україна фактично не мала політичної еліти. Владний конгломерат із колишніх партійних функціонерів і колишніх політичних дисидентів можна було б назвати переделітою. Рівень політичної кваліфікації, загальної і правової культури, характер професійного й життєвого досвіду не дозволяють віднести ранній український істеблішмент до класу повноцінної еліти. Визначається, що «нова» політична еліта України змогла запропонувати суспільству лише ту систему цінностей, що була і є близькою їй самій. Хоча основу вітчизняної політичної еліти складала колишня номенклатура, але з усуненням однопартійної системи для неї зникли навіть ті обмеження, що існували в колишньому номенклатурному середовищі: неприпустимість демонстративного споживання, невідворотність покарання у випадку, якщо факт зловживання став широко відомим, особливо якщо потрапив до ЗМІ. Створилася ілюзія певного оновлення політичної еліти, що відобразила помітний приплив націонал-демократів та інших опозиціонерів, особливо з середовища інтелігенції, в політичній структурі. Представники цього прошарку нової еліти на перших порах завоювали велику популярність, особливо за допомогою засобів масової інформації. Усе це нагадувало зміну зовнішнього вигляду владної політичної еліти: вона не могла трансформуватися якісно за рахунок різнорідної групи осіб. Якщо взагалі давати характеристику її політичній культурі, то тут слід назвати такі риси як політична та економічна консервативність, схильність до авторитаризму, високий ступінь групової поруки та кланова згуртованість.

Автор виділяє три етапи розвитку владної політичної еліти, які синхронізуються із періодами становлення незалежності (1991—1994 роки), розбудови політичних інституцій (1994—1997 роки), формування політичних інститутів на новоствореній законодавчій базі (1998—1999 роки) та зумовлене якісними змінами механізмів рекрутування політичної еліти. Показано, що цим етапам відповідають різні умови становлення і трансформації владної політичної еліти України та її політичної культури. Доведено, що коли відбуваються суттєві зміни у параметрах владної політичної еліти, з'являються нові критерії її типології.

У підрозділі 2.3. *«Діалектика суб'єкт-об'єктної взаємодії механізмів формування системи цінностей владної політичної еліти»* виявлено особливості суб'єкт-об'єктної взаємодії механізмів формування системи ціннісних орієнтацій вітчизняної політичної еліти як основи подальшої еволюції демократичних відносин. Визначається, що проблеми української еліти початку 1990-х років полягали в тому, що вона складалася, з одного боку, з війовничих філологів, які не розбиралися ні у виробництві, ні у фінансах, ні в

державотворенні, а з іншого — з трудової інтелігенції, яка ніколи не була рішучою в боротьбі за владу та посади. Тривала політична історія нашого суспільства досить наочно продемонструвала, що в свідомості більшості представників елітарних кіл такі важливі механізми управлінського впливу, як право і закон, не лише втрачають своє ціннісне значення, а й будь-яку соціальну предметність і визначеність. Їх заміняють політична та економічна прагматичність, яка не зважає ні на права громадян, ні на національні інтереси.

Політична культура влади української еліти виявляється спрямованою не тільки на постійне й переважне використання адміністративних важелів влади, але й однобічне відображення особистих інтересів. Право як управлінська цінність було й залишається за межами функцій елітарної політичної культури. Адаже в демократичному суспільстві право «диктує» політичній поведінці певні правила. А це, у свою чергу, пов'язане з невизначеністю її наслідків для конкретних лідерів, партій, політиків.

Визначено, що відсутність ґрунтовних ціннісно-правових орієнтацій є ознакою не лише еліти, але зумовлена значно більш стійкою ментальною традицією. Дію останньої тим більше відчутно тому, що внутрішнє заперечення цінності права підкріплюється й постійною наявністю подвійних стандартів відповідальності, які привчили керівників різного рівня уникати будь-якої реальної відповідальності перед суспільством. До пріоритетних механізмів налагодження конструктивної суб'єкт-об'єктної взаємодії політичної еліти України й системи її професійних цінностей належать: раціональне збалансування суспільно-політичних інтересів; кардинальна зміна управлінської культури, самої філософії державного управління; розвиток соціальних механізмів «природного» виділення «кращих людей»; підвищення ефективності системи політичної освіти населення й професійної підготовки управлінських кадрів тощо.

У третьому розділі **«Сучасний стан та перспективи формування демократичної, професійної політичної культури української еліти»** розкриваються регіональні аспекти політичної свідомості та культури владної еліти, її еволюції в процесі забезпечення й прийняття політичних рішень. Визначаються етико-моральні та правові чинники формування професійної політичної культури владної еліти України.

У підрозділі 3.1. *«Регіональні аспекти політичної свідомості та культури владної еліти»* показано, що на сучасному етапі економічного та політичного становлення держави та нерозвиненості громадянського суспільства політичні еліти, в тому числі й регіональні, перетворюються на важливих суб'єктів влади. Від них багато в чому залежать напрямки та темпи політичного розвитку країни. На регіональні еліти покладено велику відповідальність із забезпечення єдності та стабільності України. Сьогодні в багатьох випадках регіональна еліта, маючи специфічні риси й особливості, повноваження багато в чому копіює загальнонаціональну (столичну) еліту.

З роками регіональна еліта України (особливо в колишніх потужних індустріальних центрах) стає все більш досвідченою, самодостатньою у розв'язанні конкретних соціально-економічних, політичних та інших проблем, і таким чином мало чим поступається еліті загальнонаціональній. Постійно дається взнаки і те, що як регіональній, так і загальнонаціональній еліті України притаманна надто швидка трансформація за політичними уподобаннями і орієнтаціями.

Специфікою регіональних еліт (особливо тих, що приходять до влади в Києві) є чітка орієнтація на «своїх» за критерієм регіональної приналежності. Зайнявши ключові позиції у Києві, представники відповідної регіональної еліти енергійно витісняють з високих державних посад «чужих», утворюють земляцтва.

Участь регіональних еліт у формуванні соціокультурних орієнтирів громадянського суспільства визначається особливостями соціально-економічних та політичних реформ в державі. Сучасне українське суспільство потребує системи базових цінностей, чітко окреслених економічних і соціокультурних ідентифікацій.

На відміну від геополітичного рівня, українські регіональні владні еліти мають схожі інтереси (незалежно від свого регіонального походження та цивілізаційної приналежності) у питаннях внутрішньої політики. Особливо це стосується механізмів розподілу ресурсів в економічній галузі (формування бюджету, приватизація тощо). Дослідження показало, що на регіональному рівні більш чітко проявляється якісна своєрідність цінностей, установок світосприйняття, моделей поведінки спільнот кожного з макрорегіонів України. Точки зору спільнот різних регіонів України дещо розрізняються в питаннях самоідентифікації (а отже й цивілізаційної належності), моделях поведінки та уподобаннях у взаємовідносинах між економічним та державним секторами.

У підрозділі 3.2. *«Вдосконалення професійної політичної культури владної еліти в процесі забезпечення прийняття і реалізації політичних рішень»* визначається актуальність формування та пошуку оптимальної моделі прийняття політичних рішень, яка б забезпечила ефективне функціонування і прийнятність державної політики та управління, незалежно від політичної кон'юнктури та особистих амбіцій суб'єктів даного процесу. Розкривається положення про те, що центральне питання теорії прийняття політичних рішень пов'язане із владними відносинами: що і яким шляхом в результаті тих чи інших рішень отримують ті, що панують, і ті, що підкорюються. Тобто в даному випадку можна говорити про співвідношення понять «еліта — громадяни». Існує багато каналів впливу на процес ухвалення політичних рішень на центральному, місцевому і регіональному рівнях. Визначено, що масштаб і характер політичних рішень залежить від того, як функціонує система «державна — громадянське суспільство», оскільки тільки останнє спроможне сформувати орієнтації на використання громадянами діалогових форм політичної участі.

Аргументовано розкрито тезу про те, що політичне рішення обумовлене особливостями політичної культури. Саме по собі політичне рішення представляє собою стабілізуючий фактор, спроможний, при відповідному застосуванні, гальмувати небажані тенденції. В такому трактуванні політичне рішення розглядається як інструмент розповсюдження та підтримування традиційних, консервативних цінностей, вірувань, емоцій та як інструмент їх регулювання. Іншими словами, у рішеннях поряд з регуляторною функцією спостерігається функція охорони та обмеження у сфері культури та моралі.

До основних ознак політичних рішень автор відносить: спрямованість на вирішення проблем державного рівня, прийняття вищими або центральними органами державної влади, оформлення у вигляді нормативно-правових актів, програмно-цільових документів (програм, проєктів, концепцій, сценаріїв, планів) та організаційно-розрахункових рішень (доручень, штатних розписів і структур, інструкцій тощо), належність до державно-управлінських відносин (с їх елементами), формування на їх основі державно-управлінських впливів), обов'язковість для виконання всіма зазначеними у них особами, підприємствами, організаціями, установами, органами влади, першочерговість забезпечення відповідними ресурсами.

Показано, що створення механізму реалізації рішення передбачає персональну відповідальність призначених осіб за його виконання, чітко визначені джерела фінансового, матеріального та іншого забезпечення, координацію роботи механізму реалізації даного рішення з роботою інших механізмів політичної культури, постійний контроль за ходом виконання.

Підрозділ 3.3. *«Етико-моральні та правові чинники формування професійної політичної культури владної еліти»* актуалізує положення про те, що для України процес формування політичної культури владної еліти повинен містити як мінімум два чинники: високі етико-моральні якості й високий професіоналізм. Показано, що тривалий час в рамках професійної етики владної еліти домінували патерналістські тенденції. Професіонали, колишні партійні функціонери від КПРС, які мали не абиякий досвід кадрової та організаційної роботи, виходили з того, що вони є не лише знавцями професії, але й мають виключне право на моральну експертизу власної діяльності. Володіння спеціалізованими знаннями за існуючим стереотипом, апіорі робило їхні дії бездоганними в моральному сенсі. Корпоративність була об'єднаною засадою професійної спільноти, підживлювала відчуття вищості, елітарності.

Сьогодні під тиском процесів демократизації ситуація змінюється. Громадськість вже не погоджується з тим, що етичні засади професії, яка впливає на життя кожного громадянина, стають результатами «кулуарних» погоджень представників владної еліти. Саме моральний вимір функціонування владної еліти стає сьогодні визначальним елементом формування партнерських відносин між владою та громадою, ресурсом управління професійною діяльністю, фактором стимулювання високого професіоналізму правлячої еліти.

Визначено, що в Україні укладення морально орієнтованих взаємодій ускладнюється живучою традицією розуміння державного управління як сфери досягнення матеріальних благ та персональних привілеїв.

На сьогоднішній день права свідомість і правова культура владної еліти набувас нового визначення. Та правова культура не зводиться лише до правосвідомості громадян суспільства. Вона визначається як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечує верховенство права в суспільному житті, тобто панування у суспільному житті правових принципів справедливості і гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі і гідності, реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності.

У «Висновках» підведено основні підсумки дослідження. Показано, що апологія еліти має витoki в теорії соціальної структури, якою постулювалася цілісність суспільного організму. Поняття еліти виступало тут як результат логічної дедукції і наповнювалося виключно функціональним змістом. Ідея еліти зародилася в надрах ідеї нації, однак з часом вона долає цю залежність і стає самостійним чинником свідомості, до якого вже безпосередньо починають апелювати розум і серце громади.

Історична практика виробила досить багато підходів до визначення сутності політичної еліти. Узагальнюючи їх, слід зазначити, що дедалі більший вплив здобувають функціональні теорії еліт, які в цілому під поняттям «еліта» розуміють соціального суб'єкта, групу, члени якої кардинально впливають на характерні для тієї чи іншої системи процеси, на хід її розвитку в цілому, посідаючи при цьому чільне, порівняно з іншими членами суспільства, місце.

Надзвичайно популярними є ціннісні теорії еліт, основною ідеєю яких було твердження, що для суспільства як саморегульованої системи характерне природне виділення найкоштовніших сил, здатних щонайкраще здійснювати керівництво. Еволюцію і зміну еліт ці теорії тлумачать як похідне від зміни ціннісних критеріїв суспільства.

У дисертації розроблено комплексну концепцію формування політичної культури владної еліти, яка спирається на класичну теорію розвитку суспільства, сутність якої розкривається в процесі політологічного аналізу ролі та значення політичної культури в процесі становлення демократичного суспільства в Україні, у виявленні головних політологічних характеристик формування політичної культури владної еліти, головними з яких є національно-традиційні цінності, етико-моральний та когнітивний компоненти.

Специфіка розвитку України як самостійної держави також позначилася як на процесі формування політичної еліти, так і на теоретичному осмисленні її сутності.

Наступний висновок зводиться до того, що процес розвитку еліт у наукових концептах українських науковців має специфічні національні риси. Зважаючи на особливості історичного розвитку України, традиції, низку

проблем та суперечностей, що накопичилися впродовж тривалого часу, автором запропонований набір чинників, що впливають на формування політичної культури владної еліти.

Доведено, що саме ціннісні орієнтири професійної поведінки визначають політичний «портрет» правлячої еліти. Але при цьому вони досить мало залежать від форми правління, співвідношення сил та конфігурації влади. Більше того, система цінностей влади сама визначає ці політичні параметри державного життя. Не що інше, як система політичних цінностей кристалізує й тиражує зразки політичної поведінки. У сучасній Україні ціннісні орієнтири політичної еліти відображають не лише прогресивні способи державного управління, а й традиції радянського періоду розвитку та навіть досвід інших, більш ранніх етапів вітчизняної історії. Тож не дивно, що в культурно-професійній свідомості політичної еліти практично недоторканими залишилися етичні погляди, що виправдовують наполегливе прагнення керівників до постійного розширення своїх повноважень.

Визначено, що один із парадоксів сучасної ціннісної системи вітчизняної політичної еліти полягає в тому, що у зневажливому ставленні до права (як до провідної управлінської цінності) спостерігається духовна солідарність верхівки й основної маси суспільства. Дію останньої тим більше відчутно тому, що внутрішнє заперечення цінності права підкріплюється й постійною наявністю подвійних стандартів відповідальності, які привчили керівників різного рівня до уникнення будь-якої реальної відповідальності перед суспільством.

Обґрунтовано, що основною причиною суспільної неефективності сучасної української владної еліти є ігнорування потреби брати до уваги інтереси суспільства. В свою чергу, така потреба повинна задовольнятися через наявність дієвих механізмів політичної відповідальності владної еліти, чого в Україні поки що немає.

На основі комплексного аналізу особливостей формування культури владної політичної еліти України вироблено рекомендації щодо оптимізації її подальшого формування.

Основні наукові положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Добіжа В.В. Культура політичної участі владної еліти у процесах інституціоналізації громадянського суспільства // Держава і право: Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – 2007. – Випуск 37. – С.708-717.
2. Добіжа В.В. Політична культура владної еліти в умовах суспільно-історичної трансформації // Держава і право: Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – 2007. – Випуск 38. – С.726-733.

3. Добіжа В.В. Роль регіональних еліт у формуванні соціокультурних орієнтирів українського суспільства // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – 2007. – Випуск 67. – С.146-158.

4. Добіжа В.В. Політичні рішення як складова політичної культури української владної еліти // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – 2007. – Випуск 71. – С.158-170.

5. Добіжа В.В. Співвідношення понять демократія і політична еліта // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2005. – Випуск 3. – С. 83-85.

6. Добіжа В.В. Використання брудних виборчих технологій в Україні // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2006. – Випуск 4. – С. 85-88.

7. Добіжа В.В. Політико-культурні орієнтації владної української еліти // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2007. – Випуск 5. – С. 123-126.

8. Добіжа В.В. Трансформація української політичної культури при переході від тоталітаризму до демократії // Нова парадигма: Альманах наукових праць. – 2006. – Спецвипуск. – С. 187-189.

9. Добіжа В.В. Геополітичний вибір України // Євроатлантична інтеграція: реалії та перспективи: Науково-практична конференція. Вінниця, 30 травня 2006 р. – Вінниця, 2006. – С. 52-55.

10. Добіжа В.В. Роль української політичної еліти в процесі євроінтеграції. // Євроінтеграційні процеси: міжнародна і міжрегіональна співпраця: Всеукраїнська науково-практична конференція. Вінниця, 17-18 травня 2007 р. – Вінниця, 2007. – С. 183-190.

АНОТАЦІЇ

Добіжа В.В. Формування політичної культури сучасної владної еліти в Україні. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 — політична культура та ідеологія. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2008.

У дисертації висвітлено процес формування політичної культури владної еліти в Україні від 90-х років ХХ сторіччя в умовах переходу від однієї суспільно-політичної системи до іншої, з'ясовано процеси її становлення, розвитку та особливі риси у період формування в Україні демократичних основ суспільства. Проаналізовано розвиток політичної культури владної еліти в умовах суспільно-історичної трансформації, досліджено політико-культурні орієнтації владної еліти періоду становлення й утвердження незалежності

України. Розкривається значення етико-моральних та правових чинників формування професійної політичної культури владної еліти. Дана оцінка регіональним аспектам політичної свідомості та культури владної еліти. На основі комплексного аналізу особливостей формування культури владної політичної еліти в Україні визначені пропозиції щодо вдосконалення професійної політичної культури владної еліти в процесі забезпечення прийняття і реалізації політичних рішень.

Ключові слова: владна еліта, політична культура, політична свідомість, політичні цінності, професійна культура.

Добижа В.В. Формирование политической культуры современной властной элиты в Украине. — Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 — политическая культура и идеология. Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2008.

В диссертации отражен процесс формирования политической культуры властной элиты в Украине от 90-х годов XX столетия в условиях перехода от одной общественно-политической системы к другой, показаны процессы ее становления, развития и специфические черты в период формирования в Украине демократических основ общества. Разработана комплексная концепция формирования политической культуры властной элиты, которая основывается на классической теории развития общества, сущность которой раскрывается в процессе политологического анализа роли и значения политической культуры в процессе становления демократического общества в Украине, выявлении главных политологических характеристик формирования политической культуры властной элиты, главными из которых являются общечеловеческие и национально традиционные ценности, этико-моральный и когнитивный компоненты.

Доказано, что политическая культура властной элиты тесно связана с характеристикой социальной структуры, наличием и характером политических партий, отношениями между ними, типом политического режима, в котором находилась страна к началу трансформации, и другими факторами; спецификой политического развития Украины — прежде всего в двух длительных периодах безгосударственности (в составе двух империй и во времена СССР) и кратковременной независимости Украины. Раскрывается роль социальной синергетики и тектологии как важных факторов формирования профессиональной политической культуры властной элиты.

Определенно место политической культуры в структуре деятельности властной политической элиты: политическая культура одновременно выступает сознательной составляющей (политическое сознание) и функциональным

аспектом (политическое поведение) политической элиты. Аргументировано, что лишь опережающее состояние развития политической культуры властной элиты в сравнении с культурой массовой дает основания определять политическую элиту как творческое меньшинство и носителя социальных инноваций.

Дана оценка региональным аспектам политического сознания и культуры властной элиты. Раскрыты эτικο-моральные и правовые факторы формирования профессиональной политической культуры властной элиты.

Предложены критерии современной властной политической элиты Украины и, соответственно, типологии ее политической культуры: региональное отличие, социальный статус, партийная и групповая идентификация, участие в бизнесе и степень его поддержки. При этом медленное становление демократической политической культуры на институциональном уровне связано с неизменностью политической элиты.

На основе комплексного анализа особенностей формирования культуры властной политической элиты Украины, выработаны рекомендации относительно оптимизации последующего ее формирования. Аргументировано, что налаживание общественного диалога между политической элитой и гражданским обществом возможно лишь при условии формирования новых социально значимых принципов: открытости, доступности, подотчетности органов власти для граждан.

Проанализировано развитие политической культуры властной элиты в условиях обществено-исторической трансформации, исследованы политико-культурные ориентации властной элиты периода становления независимости Украины. Раскрывается значение эτικο-моральных и правовых факторов формирования профессиональной политической культуры властной элиты.

Ключевые слова: властная элита, политическая культура, политическое сознание, политические ценности, профессиональная культура.

Dobizha V. V. Forming of Political Culture of Modern Imperious Elite in Ukraine. – Manuscript.

The dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of political sciences by the speciality 23.00.03 – Political Culture and Ideology. National Pedagogical University of the name of M. P. Dragomanov, Kyiv, 2008.

In the dissertation it is reflected the process of forming of political culture of imperious elite in Ukraine from 90th years of 20th century in the conditions of transition from one social and political system to another, explored processes of its becoming, development and special lines in a period of forming of democratic bases of the society in Ukraine. It is analyzed the development of political culture of imperious elite in the conditions of historical transformation, researched cultural

orientations of imperious elite in a period of becoming of independence of Ukraine. It is revealed the value of moral and legal factors of forming of professional political culture of imperious elite. Estimation is given to the regional aspects of political consciousness and culture of imperious elite. On the basis of complex analysis of features of forming of culture of imperious political elite in Ukraine suggestions are determined in relation to perfection of professional political culture of imperious elite in the process of providing of acceptance and realization of political decisions.

Keywords: imperious elite, political culture, political consciousness, political values, professional culture.

Підписано до друку 09. 04. 08. Формат 60x90¹/₁₆. Папір офс. Гарнітура «Таймс». Друк офс.

Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. 1385

Віддруковано у ВАТ «Вінницька обласна друкарня»

